

Copyright & Creative Commons:

The copyright of articles published in the *Journal of Criminal Law and Criminology Studies* remains with the author(s). This journal is published as an open access publication, and all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0). This license permits use, redistribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and the use is non-commercial in nature. For more information, please refer to the journal's *Open Access Policy* page.

The Paradigm of Governing through Crime; a Case Study of Iran's Criminal Policy toward Disruption in the Economic System

Iman Shahbeigi¹

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

:Publisher
Shahr-e- Danesh
Research and Study
Institute of Law

:Article Type
Original Research

DOI:
10.48300/jfel.2025.498597.1046

Received:
6 February 2025

Accepted:
3 May 2025

Published:
10 March 2025

Abstract

Crime control policies and criminalization are affected by various factors, which in some cases do not necessarily follow public interests, and based on critical criminological research are formulated and implemented in order to secure the interests of ruling class. When faced with social, political and economic crises, governments use different strategies in response to public opinion, one of which is the use of crime control mechanisms in crisis management. This article examines the paradigm of governance through crime in Iran's criminal policy, focusing on economic crimes and disruption of the economic system. Governance through crime as an approach in which governments use criminalization, punishment, and criminal tools for social control, crisis management, and strengthening political legitimacy, has found several manifestations in Iran's criminal policy. In this regard special attention has been paid to the role of the media as a tool for legitimizing criminal policies, strengthening the security discourse, and influencing public opinion. This study, using the qualitative method and analysis of legislative, judicial and executive discourse, and analyzing interviews of policymakers and law enforcers in the field of macroeconomic crimes, shows that the widespread use of tools such as strict criminalization's, severe punishments including execution, and the use of mechanisms Punishment to manage economic crises has led to a kind of authoritarian and irresponsible governance. At the same time, by exerting pressure on the private sector in the fight against economic corruption, these policies have had consequences such as weakening economic competition and reducing efficiency in the economic arena.

1.Faculty Member, Department of Criminal Law and Criminology, Shahr-e-Danesh Institute of Law, Tehran, Iran.

Email: Shahbeigi@sdil.ac.ir

Keywords: Governing through Erime, Disruption of the Economic System, Criminal Populism, Critical Criminology, Execution.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Iman Shahbeigi: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project Administration.

Competing interests:

The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Shahbeigi, Iman. "The Paradigm of Governing through Crime; a Case Study of Iran's Criminal Policy toward Disruption in the Economic System", *Journal of Financial and Economic Law* 1, no. 1 (March 10, 2025): 41-70.

Extended Abstract

In recent decades, fundamental changes have occurred in the methods of governance in contemporary societies. These changes not only involve formal institutions and mechanisms of power, but have also penetrated more broadly into informal, everyday, and even criminal layers. One of the emerging and challenging concepts in this field is the idea of “governing through crime,” a concept first proposed by Jonathan Simon in his analysis of US criminal policies and quickly became a theoretical tool for analyzing the expansion of social and security control in other societies. Based on this concept and utilizing interdisciplinary theoretical frameworks, including critical criminology, historical sociology, and Foucault’s theories of governmentality, the present article attempts to examine the mechanisms of governing through crime in the socio-political context of Iran. The concept of “governing through crime” goes beyond purely criminal measures. It refers to the ways in which governments conduct politics by highlighting security threats, focusing on potential dangers, and using the language of crime and punishment.

In this process, the criminal becomes not only a legal subject but also a socio-political subject; a subject who, through repeated representation, identification, and risk management, becomes a vital element in the production of social order and control. In Iran, especially in the years after the Islamic Revolution, we have witnessed fundamental changes in official discourses, security institutions, and governance practices. Focusing on specific historical periods, including the 1980s and beyond, the article shows how government apparatuses have used the language of crime to define certain political, social, or cultural actions in terms of criminal concepts. Concepts such as “corruptor on earth,” “warrior,” and “thugs” have become tools for naming and exclusion; tools through which governance is shaped not only by law but also by crime. Within this framework, two key processes can be distinguished: first, security-oriented policies that increase the legitimacy of the political system by increasing criminalization, penal strictness, and labeling of specific social groups. Second, the production and reproduction of social fear through the media, official institutions, and even public rituals of punishment, which leads to the shaping of public opinion, the identification of “decent” citizens, and the strengthening of social surveillance.

The findings of this study indicate that governing through crime in Iran’s criminal policy in the field of economic crimes follows a repressive approach, with an emphasis on severe punishments and a display of power. Although these policies can lead to a temporary reduction in economic crimes, they cannot have a lasting impact without reforming economic structures and addressing the root causes.

The results of this study show that Iran’s criminal policy in dealing with the crime of disrupting the economic system is based on suppressing

criminals and imposing severe punishments rather than addressing the roots and structural factors of economic corruption. This approach, which can be considered a clear manifestation of governing through crime, emphasizes that by victimizing a small number of economic criminals and publicizing these actions, society will be convinced of the existence of effective and transparent governance. Instead of reducing corruption and strengthening economic justice, this approach has exacerbated structural problems, capital flight, and reduced public trust in government institutions. By examining the most important cases of macro-economic crimes and their fate, the main message of the criminal justice system is that the problem of Iran's economic crises is the monopolistic, profit-seeking actions of individuals who are hostile to the system and outside the official system and governance structures. If they are eliminated, peace will return to the economic and political atmosphere and people's livelihoods, and a strong and immediate response from the judicial system is necessary to resolve these crises. However, the various waves of economic crises in Iran are accompanied by holding numerous courts to hear the cases of those who disrupt the economic system and those who are known to be involved in economic corruption, and these criminals are eliminated by issuing death sentences, but the next wave of economic crises imposes itself on people's livelihoods in a more severe way.

Despite all the scientific and academic analyses that emphasize the need to reform corrupt structures in which there is no transparency regarding the performance of economic actors, especially individuals and institutions affiliated with the governing bodies, the Iranian political and judicial systems continue to paint a sinister picture of economic criminals to justify their punitive actions. It seems that in the absence of a serious will to reform the country's economic and financial system structures, this cycle will continue.

پارادایم حکمرانی از طریق جرم؛ نمونه پژوهشی سیاست جنایی ایران در مواجهه با اخلال در نظام اقتصادی

ایمان شاهیگی^۱

چکیده

سیاست‌های کنترل جرم، جرم‌انگاری و نحوه استفاده از زرادخانه کیفری از عوامل مختلفی تأثیر می‌پذیرد که در برخی از مواقع لزوماً منافع و مقاصد عمومی را دنبال نکرده و بر اساس پژوهش‌های جرم‌شناسی انتقادی در جهت تأمین منافع طبقه حاکم تدوین و اجرا می‌شوند. حکومت‌ها در هنگام مواجهه با بحران‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در مقام پاسخ‌دهی به افکار عمومی از راهبردهای مختلفی استفاده می‌کنند که یکی از آن‌ها استفاده از سازکارهای کنترل جرم در مدیریت بحران است. این مقاله به بررسی پارادایم حکمرانی از طریق جرم در سیاست جنایی ایران با تمرکز بر جرایم اقتصادی و اخلال در نظام اقتصادی می‌پردازد. حکمرانی از طریق جرم به‌عنوان رویکردی که در آن دولت‌ها از جرم‌انگاری، مجازات، و ابزارهای کیفری به‌منظور کنترل اجتماعی، مدیریت بحران‌ها و تقویت مشروعیت سیاسی استفاده می‌کنند، در سیاست جنایی ایران نمودهای متعددی یافته است. در این راستا، توجه ویژه‌ای به نقش رسانه‌ها به‌عنوان ابزار مشروعیت بخشی به سیاست‌های جنایی، تقویت گفتمان امنیت و تأثیرگذاری بر افکار عمومی شده است. این مطالعه با استفاده از روش کیفی و تحلیل گفتمان تقنینی، قضایی و اجرایی و بررسی تحلیل‌ها و مصاحبه‌های سیاست‌گذاران و مجریان قانون در حوزه جرایم اقتصادی کلان در قالب یک «آزمون نظریه» این پرسش را مطرح می‌کند که سیاست جنایی ایران در قبال جرم اخلال در نظام اقتصادی تا چه اندازه با مبانی نظری و راهبردهای حکمرانی از طریق جرم انطباق دارد؟ و در پاسخ با تأیید این انطباق نشان می‌دهد که استفاده گسترده از ابزارهایی همچون جرم‌انگاری‌های سخت‌گیرانه،

پژوهش‌کننده حقوق

نوع مقاله: پژوهشی

DOI:

10.48300/fel.2025.498597.1046

تاریخ دریافت:

۱۸ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۱۳ اردیبهشت ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۲۰ اسفند ۱۴۰۳

۱. دانش‌آموخته دکترای حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

مجازات‌های شدید از جمله اعدام، و بهره‌گیری از سازکارهای کیفری برای مدیریت بحران‌های اقتصادی، به نوعی حکمرانی اقتدارگرایانه و مسئولیت‌گریز منجر شده است. در عین حال، این سیاست‌ها با اعمال فشار بر بخش خصوصی در لوای مقابله با فساد اقتصادی، پیامدهایی همچون تضعیف رقابت اقتصادی و کاهش کارآمدی در عرصه اقتصادی را به دنبال داشته است.

کلیدواژه‌ها:

حکمرانی از طریق جرم، اخلال در نظام اقتصادی، عوام‌گرایی کیفری، جرم‌شناسی انتقادی، اعدام.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

ایمان شاه‌بیگی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نظارت، منابع، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

ایمان شاه‌بیگی. «پارادایم حکمرانی از طریق جرم؛ نمونه پژوهشی سیاست جنایی ایران در مواجهه با اخلال در نظام اقتصادی» ۱، ش. ۲ (۲۰ اسفند ۱۴۰۳): ۴۱-۷۰.

مقدمه

در برداشت سنتی از جرم‌شناسی، وجود حوزه‌ای عاری از هرگونه ایدئولوژی که بتواند برای حوزه سیاست‌گذاری شواهدی عینی تولید کند، انکار می‌شود. جرم‌شناسان - خاصه آن دسته از جرم‌شناسانی که یا برای دولت کار می‌کنند یا تحقیقاتی را انجام می‌دهند که با بودجه دولتی پیش می‌رود - عموماً مایل هستند در سیاست‌های کلان کنترل جرم شریک دولت‌ها باشند. جرم‌شناسان انتقادی بیش از آنکه به فعالیت در قالب ایدئال کارگروهی، مرکب از چند متخصص که در یک مؤسسه تحقیقاتی کار می‌کنند اعتقاد داشته باشند، به فعالیت نخبگان مستقلی باور دارند که در انزوا و بدبینی پژوهش خود را پی می‌گیرند. ابزار ابتدایی یک جرم‌شناس انتقادی نه رویه علمی و نه تحلیل داده، بلکه فضایل سخنورانه است. بلاغتی پرطمطراق و تعقلی که هدفش آشکار کردن نادرستی وعده‌های سیاسی است. نظریه‌پردازان انتقادی مایلند در نقش یک بازرس و ناظر بیرونی ادعاهای دولت‌ها درباره حقایق مربوط به جرایم را به چالش بکشند و سپس مقامات رسمی را در باب اقداماتی که در این حوزه انجام داده‌اند، مورد پرسش قرار دهند.^۲

این نظرگاه انتقادی بر این باور است که جرم‌شناسان باید حاکمیت سیاسی را از یک منظرگاه بیرونی و خارجی مورد نقد و چالش قرار دهند و در نتیجه نمی‌توانند شریک دولت‌ها باشند. یا آن‌طور که کریستی می‌گوید: «جرم‌شناسی باید هم از نظر اندیشه و هم از نظر موقعیت خود، مصون از اتحاد با حاکمیت و مقامات رسمی باشد».^۳ جرم‌شناسانی که شریک دولت‌ها هستند مجبورند پژوهش خود را تنها به آن دسته از مسائلی محدود کنند که دولت‌ها تعریف کرده‌اند. این رویکرد باعث می‌شود جرم‌شناسی از شناسایی مسائل و ناکارآمدی‌های ساختاری ناتوان بوده و تنها آن دسته از پژوهش‌هایی را دنبال کند که از نظر سیاسی بی‌خطر هستند. کریستی جرم‌شناسان را تشویق می‌کند که بجای تکنسین، شاعر باشند. جرم‌شناسان شاعر به جای آنکه به دولت موجود مشاوره فنی بدهند با قوه تخیلی قوی و نگاهی انتقادی، برای دولت‌ها پرسش‌های بیشتری را به وجود می‌آورند.^۴ یکی از مهم‌ترین حوزه‌های پژوهش جرم‌شناسی انتقادی همواره بحث از کارکرد جرم‌انگاری و نحوه تدوین و اجرای سیاست‌های کنترل جرم بوده است.

سیاست جنایی به مثابه ابزار حاکمیت و مدیریت اجتماعی، نقشی اساسی در ساماندهی

2 . Paul Knepper, *Criminology and Social Policy* (New York: SAGE Publications, 2007), 23.

3 . Nils Christie, *Limits to Pain* (Oxford: Martin Robertson, 1981), 44.

4 . Ian Taylor et al., *Critical Criminology* (New York: Routledge, 2011).

جوامع ایفا می‌کند. در این میان، پارادایم حکمرانی از طریق جرم به‌عنوان یکی از رویکردهای کلیدی در سیاست جنایی معاصر، مورد توجه بسیاری از دولت‌ها قرار گرفته است. این پارادایم به معنای استفاده از ابزارهای کیفری، شامل جرم‌انگاری، مجازات و نظارت کیفری، به‌منظور مدیریت بحران‌ها، کنترل نظم اجتماعی و تقویت مشروعیت سیاسی است. ایران، به‌ویژه در مواجهه با جرایم اقتصادی و اخلال در نظام اقتصادی، نمونه‌ای برجسته از این نوع حکمرانی را ارائه می‌دهد که نیازمند بررسی و تحلیل دقیق است. جرایم اقتصادی به دلیل پیامدهای گسترده و چندلایه‌ای که بر امنیت اقتصادی، رفاه اجتماعی و اعتماد عمومی دارند، از دیرباز در کانون توجه سیاست‌گذاران قرار داشته‌اند. در ایران، با توجه به شرایط اقتصادی خاص، از جمله وابستگی به منابع طبیعی، تحریم‌های بین‌المللی و ساختار اقتصادی دولتی، مواجهه با جرایم اقتصادی اهمیت دوچندانی یافته است. از سوی دیگر، رویکرد دولت در برخورد با این جرایم نشان‌دهنده نوعی حکمرانی مبتنی بر ابزارهای کیفری است که در آن، جرم‌انگاری شدید و اعمال مجازات‌های سخت‌گیرانه مانند اعدام، به‌عنوان راه‌حل‌های اصلی ارائه می‌شوند. این شیوه برخورد نه تنها پیامدهای کیفری و اجتماعی گسترده‌ای دارد، بلکه تأثیر عمیقی بر ساختارهای اقتصادی و اجتماعی کشور برجای می‌گذارد.

یکی از ویژگی‌های برجسته سیاست جنایی ایران در حوزه جرایم اقتصادی، تأکید بر نقش رسانه‌ها در مشروعیت بخشی به سیاست‌های کیفری و تقویت گفتمان امنیتی است. رسانه‌ها، با بازتاب گسترده اخبار مربوط به جرایم اقتصادی و تأکید بر پیامدهای آن، نقش مهمی در جلب حمایت افکار عمومی از اقدامات شدید کیفری ایفا می‌کنند. این فرایند که می‌توان آن را بخشی از استراتژی حکمرانی از طریق جرم دانست، به دولت‌ها امکان می‌دهد تا از طریق مدیریت افکار عمومی، مشروعیت خود را تقویت کرده و نقش خود را به‌عنوان حافظ امنیت اقتصادی توجیه کنند. با این حال، استفاده از رسانه‌ها به‌عنوان ابزار حکمرانی از طریق جرم، می‌تواند به ایجاد گفتمان‌های یک‌جانبه و تقویت نگاه‌های اقتدارگرایانه در مواجهه با مسائل پیچیده اقتصادی منجر شود. علاوه بر این، بهره‌گیری از مجازات‌های شدید، به‌ویژه اعدام، به‌عنوان یکی از شاخص‌های حکمرانی از طریق جرم در ایران قابل تأمل است. در حالی که هدف اصلی از اعمال مجازات، بازدارندگی و اصلاح بزهکاران عنوان می‌شود، اعمال مجازات اعدام در پرونده‌های جرایم اقتصادی، پیامدهایی فراتر از اهداف اعلام‌شده دارد. این نوع برخورد، علاوه بر ایجاد حس ترس و ناامنی در جامعه، می‌تواند به کاهش اعتماد عمومی به نظام عدالت کیفری منجر شود.

همچنین، برخی مطالعات نشان می‌دهند که تأثیر بازدارنده مجازات اعدام در حوزه جرایم اقتصادی، در بسیاری از موارد مورد تردید قرار دارد و سیاست‌های غیر کیفری ممکن است در این زمینه مؤثرتر باشند.

استفاده از جرم‌انگاری و فشارهای کیفری به منظور محدود کردن نقش بخش خصوصی در اقتصاد است. در مواردی، اقداماتی که تحت عنوان مبارزه با فساد و اخلال در نظام اقتصادی انجام می‌شود، به گونه‌ای طراحی شده‌اند که بخش خصوصی را تحت فشار قرار داده و فضای فعالیت اقتصادی را برای این بخش محدودتر می‌کنند. این روند، به جای تسهیل رقابت اقتصادی و تقویت شفافیت، به تضعیف اقتصاد و کاهش کارآمدی منجر می‌شود. از این منظر، سیاست جنایی ایران در مواجهه با جرایم اقتصادی، به جای ارائه راه‌حل‌های ساختاری و اصلاحات اقتصادی، بر ابزارهای کیفری تمرکز کرده است که نه تنها مشکلات اصلی را حل نمی‌کنند، بلکه در برخی موارد به تعمیق بحران‌ها می‌انجامند.

در این راستا این مقاله به دنبال طرح چند پرسش و ارائه پاسخی مطلوب به آن‌هاست. اولاً با توجه به نبود پژوهشی پیشین در معرفی و تبیین مبانی نظری پارادایم حکمرانی از طریق قانون، نخست باید تبیین شود که حکمرانی از طریق جرم چگونه مفهومی است و چه پیامدهایی برای نظام عدالت کیفری می‌تواند داشته باشد؟ دوم، پس از تبیین مبانی نظری و شاخصه‌های این پارادایم، باید ارزیابی شود که سیاست جنایی ایران در قبال جرم اخلال در نظام اقتصادی تا چه اندازه با رویکردها، راهبردها و برنامه‌های حکمرانی از طریق جرم منطبق است؟ و در نهایت سوم، نمودهای اقدامات و سیاست جنایی مبتنی بر حکمرانی از طریق جرم در جرم اخلال از طریق جرم کدام است؟

در این مقاله، تلاش می‌شود تا با تحلیل نمونه‌های مشخص از سیاست‌های جنایی ایران در مواجهه با جرایم اقتصادی، سازکارهای حکمرانی از طریق جرم و پیامدهای آن بررسی شود. هدف اصلی این پژوهش، تبیین نحوه استفاده ابزاری از سیاست‌های کنترل جرم در جهت طفره رفتن دولت‌ها در ایران از پذیرش مسئولیت بحران‌های اقتصادی و ناکامی آن‌ها از اصلاح ساختاری نظام اقتصادی و به جای آن پرداختن به مبارزه با مجرمین اقتصادی به واسطه تحلیل پارادایم حکمرانی از طریق جرم است. برای این منظور، از روش تحلیل کیفی و تحلیل گفتمان از طریق مراجعه به مشهورترین پرونده‌های اخلال در نظام اقتصادی و مصاحبه‌های کنشگران اصلی کنترل جرایم اقتصادی، استفاده شده است. مقاله حاضر، ضمن ارائه تصویری جامع از

سیاست‌های کیفری ایران در این حوزه، به نقد و بررسی اثربخشی این سیاست‌ها از دریچه جرم‌شناسی انتقادی پرداخته است.

۱- مفهوم‌شناسی حکمرانی از طریق جرم

پارادایم «حکمرانی از طریق جرم» ابتدا توسط جان‌اتان سایمون^۵ در کتاب «حکمرانی از طریق جرم: سیاست‌های مبارزه با جرم چگونه دموکراسی را در آمریکا تغییر داده و فرهنگ ترس ایجاد کردند»^۶ مطرح شد. این مفهوم به معنای استفاده از قوانین و سیاست‌های کیفری برای اداره جامعه است. در این رویکرد، جرم و مجازات به ابزاری برای پیشبرد اهداف سیاسی و اجتماعی حکومت‌ها تبدیل می‌شوند. تاریخ مملو از رژیم‌های سیاسی است که سیاست‌های خود را بر محور جرم بسیج کرده، از قوانین کیفری برای سرپوش گذاشتن بر آثار نامتقارن قدرت، حذف مخالفان سیاسی، ترساندن و جلوگیری از مقاومت سازمان‌یافته طبقات استثمار شده استفاده می‌کنند. به‌طور مثال در یک تحلیل تاریخی، طبقات الیت و حاکم انگلیس در قرن هجدهم که تمایلی به تحکیم هژمونی خود از طریق یک ارتش دائمی نداشتند، اما با نارضایتی مردم از نابسامانی‌های اقتصادی که توسط سیاست‌های حزب ویگ^۷ ایجاد شده بود، مواجه شدند، به قانون کیفری روی آوردند تا یک سیستم بسیار انعطاف‌پذیر از ترس و بخشایش توأمان ایجاد کنند که ریسک سیاسی را مدیریت کرده و مشروعیت رژیم را بهبود بخشد.^۸ در دهه ۱۹۷۰ نیز رسانه‌های بریتانیا با ارائه تصویری شرارت‌بار از مهاجرین به حکومت کمک کردند تا در رکود اقتصادی پایدار آن دوران، اهدافی برای انحراف افکار عمومی و اعمال سیاست‌های کیفری سخت‌گیرانه پیدا کنند تا مهاجرین مسئول نابسامانی‌ها معرفی شوند.^۹ از دیدگاه فوکو، حکمرانی از طریق جرم می‌تواند به‌عنوان بخشی از سازکارهای حکومتی^{۱۰} در نظر گرفته شود که در آن، دولت‌ها از تکنیک‌های انضباطی و مراقبتی برای نظارت، کنترل و تنظیم رفتارهای اجتماعی استفاده می‌کنند. این پارادایم شامل تبدیل جرم به مرکز ثقل گفتمان‌های حکومتی و ابزاری برای اعمال قدرت و کنترل

5 . Jonathan Simon

6 . Jonathan Simon, *Governing through Crime: How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear* (Oxford: Oxford University Press, 2007).

7 . Whigs: یکی از دسته‌بندی‌ها و احزاب سیاسی قدیم در پارلمان بریتانیا در قرن‌های هفدهم تا نوزدهم میلادی بود که حزب لیبرال از آن سرچشمه گرفت.

8 . Edward Thompson, *Whigs and Hunters: The Origins of the Black Act* (New York: Pantheon, 1975).

9 . Stuart Hall et al., *Policing the Crisis* (London: Macmillan, 1978).

10 . Governmentality

است.^{۱۱} همچنین در تحلیل دیوید گارلند حکمرانی از طریق جرم رویکردی است که دولت‌ها از آن برای مدیریت بحران‌های ناشی از ناتوانی در کنترل پیامدهای اقتصادی - سیاسی استفاده می‌کنند. در این حالت، دولت‌ها جرم و مجرمیت را ابزار اصلی برای جلب توجه مردم به مسائل حاشیه‌ای و دور کردن افکار عمومی از مشکلات ساختاری معرفی می‌کنند.^{۱۲}

در حکمرانی از طریق جرم حاکمیت‌ها برای توجیه مداخلات خود در زندگی شهروندان، یا برای توجیه سیاست‌های جنگ‌طلبانه، مداخله‌جویانه، ناصواب و غیرعلمی خود یک هدف والا و مهم و برانگیزاننده را برای شهروندان مطرح کرده و مداخله بعدی را مطالبه عمومی و درخواست خود مردم معرفی می‌کنند. سایمون توضیح می‌دهد که در جوامع مدرن، جرم به‌عنوان چهارچوب اصلی برای تحلیل مشکلات اجتماعی به کار می‌رود و سیاست‌های عمومی اغلب بر مبنای کنترل جرم طراحی می‌شوند. این مفهوم به دو جنبه اصلی اشاره دارد:

الف. جرم به‌عنوان ابزار مشروعیت بخشی: حکومت‌ها از تهدید جرم برای توجیه افزایش نظارت، کنترل و محدود کردن آزادی‌های فردی استفاده می‌کنند. برای مثال، استفاده از سیاست‌های سخت‌گیرانه علیه جرایم مواد مخدر یا تروریسم می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای تقویت قدرت دولت به کار رود.

ب. جرم به‌عنوان ابزار مدیریت اجتماعی: سیاست‌های کیفی اغلب برای کنترل گروه‌های خاص اجتماعی، مانند اقلیت‌ها، مهاجران و افراد کم‌درآمد، طراحی می‌شوند. این رویکرد می‌تواند به شکل‌گیری نابرابری‌های اجتماعی و تبعیض منجر شود.^{۱۳}

یکی از مهم‌ترین رخدادهایی که در تحلیل حکمرانی از طریق جرم مورد اشاره قرار می‌گیرد اقدام آمریکا برای حمله نظامی به عراق است. دولت آمریکا برای توجیه جنگی که بعدها مشخص شد با دلایلی واهی آغاز شده است^{۱۴} و همچنین توجیه مجموعه‌ای از سیاست‌های عمومی و جنایی متعاقب آن، از بسیاری از تاکتیک‌های مهندسی اجتماعی استفاده کرد که امروزه تبدیل به مشخصه‌های ابزاری پارادایم حکمرانی از طریق جرم شده است. این تاکتیک‌ها

11. Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* (New York: Pantheon Books, 1977).

12. David Garland, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society* (Chicago: University of Chicago Press, 2001).

13. Simon, op. cit., 17.

14. "Iraq invasion violated international law, Dutch inquiry finds," *The Guardian*, January 12, 2010, <https://www.theguardian.com/world/2010/jan/12/iraq-invasion-violated-international-law-dutch-inquiry-finds>.

را می‌توان به شرح ذیل خلاصه کرد:

۱-۱- چهارچوب‌بندی جنگ با عراق با ادبیات مبارزه با جرم

دولت بوش حمله به عراق را در قالب سیاست کلی‌تر مبارزه با تروریسم مطرح کرد و صدام حسین را جنایتکاری نشان داد که به دلیل دسترسی به سلاح‌های کشتار جمعی تهدیدی جدی برای منافع آمریکا و امنیت جهان محسوب می‌شود.^{۱۵} همچنین در تحلیل گفتمان ادبیات بوش و کالین پاول در سازمان ملل، می‌توان همان رتوریک را مشاهده کرد که یک دادستان در خصوص مجرمین خطرناک استفاده می‌کند تا سرکوب شدید و اقدامات مبتنی بر تسامح سفر را توجیه سازد. در این سخنرانی‌ها صدام حسین یک جنایتکار بین‌المللی معرفی می‌شود که برای مبارزه با او باید از اقدامات نظامی استفاده کرد (همان‌طور که برای مبارزه با بزهکاران خطرناک از اقدامات پلیسی استفاده می‌شود).^{۱۶}

رسانه‌ها نقش بسزایی در ایجاد احساس هراس از رژیم سیاسی صدام حسین در افکار عمومی داشتند. نقشی که بعدتر تبدیل به یکی از مشخصه‌های ابزاری حکمرانی از طریق جرم شد. نمایش مداوم جرایم در رسانه‌ها می‌تواند حس ناامنی عمومی را افزایش داده و شهروندان را به پذیرش سیاست‌های سخت‌گیرانه‌تر ترغیب کند. سایمون نشان می‌دهد که چگونه رسانه‌ها می‌توانند به ترویج «فرهنگ ترس» کمک کنند.^{۱۷}

۲-۱- نظامی‌گری و افزایش سازکارهای نظارتی

دولت آمریکا بعد از واقعه یازده سپتامبر به بهانه پیشگیری از حملات تروریستی احتمالی آینده مجموعه‌ای از اقدامات نظارتی و سازکارهای نظامی‌گری را در سیاست داخلی و خارجی خود توسعه داد. بعد از یازده سپتامبر، قانون بحث‌برانگیز میهن دوستی^{۱۸} تصویب شد و جنگ عراق استفاده از سازکارهای آن را تثبیت کرد. در این قانون اقداماتی از قبیل شنود مکالمات تلفنی و دسترسی به اطلاعات رایانامه افراد بدون مجوز مقام قضایی ممکن شد و این امکان فراهم شد

15. Raymond Hinnebusch, "The US Invasion of Iraq: Explanations and Implications," *Critique: Critical Middle Eastern Studies* 16, 3 (2007), 209-228.

16. "Iraq: The Case for War", *The Guardian*, February 5, 2003.
<https://www.theguardian.com/world/2003/feb/05/iraq.usa>.

17. Simon, op. cit., 139.

۱۸. در حقیقت نام اختصاری قانون Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools

Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT) Act of 2001 یا قانون اتحاد و تقویت

آمریکا با ارائه ابزارهای مناسب مورد نیاز برای رهگیری و جلوگیری از تروریسم است.

تا اطلاعات حساب‌های مالی شهروندان برای نهادهای امنیتی به راحتی قابل دسترس شده و برای مهاجرین محدودیت‌های بسیاری ایجاد شد. در حقیقت بسیاری معتقد بودند این قانون با سوءاستفاده از حملات یازده سپتامبر و ایجاد ترس در اذهان عمومی با فرصت‌طلبی هرگونه نقض حریم شخصی شهروندان را به بهانه و با ادبیات پیشگیری از یک جرم تروریستی برای دولت آمریکا ممکن کرد.^{۱۹} بعدها در افشاگری ادوارد اسنودن،^{۲۰} مشخص شد آژانس امنیت ملی آمریکا در همین دوران برنامه پریزم را راه‌اندازی کرد که بدون مجوز قضایی و با بهانه ضرورت حفظ امنیت ملی هرگونه ارتباط اینترنتی خصوصی شهروندان را رصد و تحلیل می‌کند.^{۲۱}

همچنین با شروع جنگ عراق تولید تجهیزات جنگی شدت گرفت و ارقام کلانی به صنایع تسلیحاتی پرداخت شد تا به بهانه مبارزه با تروریسم پلیس داخلی و بومی آمریکا را به تجهیزات جنگی مسلح کند. پلیس بومی آمریکا از آن پس علاوه بر استفاده از تجهیزاتی که تا پیش از این در مناطق عملیات جنگی برون مرزی بکار می‌رفت، از تاکتیک‌ها و راهبردهای نظامی در «مبارزات درون شهری» نیز استفاده می‌کرد. منطق اقدامات پلیس مبتنی بر ایده رزم و جنگ و ما در برابر آن‌ها شد.^{۲۲}

استفاده از فناوری‌های پیشرفته نظارتی، مانند دوربین‌های مدار بسته، نرم‌افزارهای شناسایی چهره و پایگاه‌های داده بیومتریک، ابزار مهمی برای حکمرانی از طریق جرم است که بعد از جنگ عراق نه تنها در آمریکا بلکه در سرتاسر جهان تبدیل به رویه رایج شد. این فناوری‌ها به دولت‌ها امکان می‌دهند تا کنترل بیشتری بر رفتار شهروندان داشته باشند. دولت‌ها مشروعیت استفاده از این ابزارها را از طریق منطق پیشگیری از جرم و افزایش امنیت شهروندان توجیه می‌کنند.

۱-۳- سیاست‌های جنایی سخت‌گیرانه

یکی از ابزارهای اصلی در حکمرانی از طریق جرم، تصویب قوانین کیفری جدید و سخت‌گیرانه است. این قوانین اغلب با هدف افزایش امنیت عمومی توجیه می‌شوند؛ اما در واقع می‌توانند به محدود کردن حقوق شهروندان و گسترش اختیارات دولت منجر شوند. علاوه بر قانون میهن

19. Jennifer C. Evans, "Hijacking Civil Liberties: The USA PATRIOT Act of 2001," *Loyola University Chicago Law Journal* 33 (2001), 933.

20. Edward Snowden

21. Amitai Etzioni, "NSA: National Security vs. Individual Rights," *Intelligence and National Security* 30, 1 (2015), 100-136.

22. Avram Bornstein, "Antiterrorist Policing in New York City after 9/11: Comparing Perspectives on a Complex Process," *Human Organization* 64, 1 (2005), 52-61.

دوستی در آمریکا به‌عنوان مثال، قوانین مربوط به نظارت دیجیتال و جمع‌آوری داده‌های شخصی در بسیاری از کشورها با هدف مبارزه با جرایم سایبری یا تروریسم تصویب شده‌اند. افزایش نرخ حبس و استفاده از زندان به‌عنوان ابزار مدیریت اجتماعی یکی دیگر از مشخصه‌های حکمرانی از طریق جرم است. ایالات متحده نمونه بارز این رویکرد است که در آن نرخ حبس به‌طور مداوم افزایش یافته و زندان به ابزاری برای کنترل اقلیت‌ها تبدیل شده است.^{۲۳}

برخی از نمودهای سیاست جنایی سخت‌گیرانه مبتنی بر پارادایم حکمرانی از طریق جرم، در دوران حمله نظامی آمریکا به عراق را می‌توان محدودیت آزادی بیان و جرم انگاری هرگونه همراهی کلامی و اظهار حمایت از گروهک‌های مخاصم، توجیه اخراج مهاجران و قطع هرگونه اقدامات حمایتی از پناهندگان، افزایش بودجه دستگاه‌های مبارزه با تروریسم، اولویت بخشیدن به امنیت در برابر آزادی‌های اجتماعی و سیاسی شهروندان در قوانین کیفری، ایجاد محدودیت بر سازکارهای قانونی دادرسی منصفانه و نحوه مداخله وکیل در پرونده‌های امنیتی و تأکید سیاست‌های جنایی بر مجازات و تنبیه به جای اصلاح و بازپروری بیان کرد.^{۲۴}

۲- پیامدهای حکمرانی از طریق جرم

حکمرانی از طریق جرم تأثیرات گسترده‌ای بر ساختار اجتماعی و فرهنگ جوامع معاصر داشته است. پیامدهای اجتماعی و فرهنگی این مدل حکمرانی را می‌توان در محورهای زیر تحلیل کرد:

۱. ایجاد جو بی‌اعتمادی در جامعه و فرهنگ ترس: سیاست‌های مبتنی بر امنیت و جرم محوری معمولاً بر پیش‌فرض وجود تهدید در میان اعضای جامعه استوار هستند. این رویکرد به‌طور مستقیم منجر به گسترش بی‌اعتمادی میان افراد و گروه‌های مختلف جامعه می‌شود. دولت‌ها با تمرکز بر روی جرم و جنایت، تصویری از جامعه ارائه می‌دهند که در آن افراد باید همواره نگران دیگران باشند. در فضایی که بی‌اعتمادی غالب است، روابط اجتماعی ضعیف شده و همکاری میان افراد کاهش می‌یابد. حاکمیت از طریق جرم با ایجاد فضای ترس و ناامنی، بر روان جمعی جامعه تأثیر می‌گذارد. حتی اگر میزان واقعی جرم کاهش یابد، تمرکز بیش از حد بر جرم در رسانه‌ها و سیاست‌ها، احساس ناامنی را در جامعه افزایش می‌دهد. فرهنگ ترس اغلب

23. Russell Hogg, "Criminology, Crime and Politics Before and After 9/11," *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 40, 1 (2007), 83-105.

24. David Schultz, "Democracy on Trial: Terrorism, Crime, and National Security Policy in a Post 9/11 World," *Golden Gate University Law Review* 38, no. 2 (2008), 2.

به‌عنوان ابزاری برای توجیه سیاست‌هایی که آزادی‌های فردی را محدود می‌کنند، استفاده می‌شود.^{۲۵}

۲. افزایش نابرابری‌های اجتماعی: یکی از پیامدهای مهم حکمرانی از طریق جرم، تعمیق نابرابری‌ها در جوامع است. سیاست‌های کیفری معمولاً به‌طور ناعادلانه بر گروه‌های آسیب‌پذیر و اقلیت‌ها تأثیر می‌گذارد. نظام‌های قضایی اغلب بر گروه‌های کم‌درآمد، اقلیت‌های نژادی و مهاجران تمرکز دارند. این گروه‌ها بیشتر در معرض دستگیری، محاکمه و زندانی شدن قرار می‌گیرند. زندانی شدن افراد نه‌تنها آن‌ها را از فعالیت اقتصادی بازمی‌دارد، بلکه خانواده‌هایشان را نیز دچار مشکلات اقتصادی می‌کند. این وضعیت موجب تثبیت چرخه فقر در میان نسل‌ها می‌شود. سیاست‌های کیفری نه‌تنها افراد محکوم را مجازات می‌کنند، بلکه انگ اجتماعی نیز به آن‌ها می‌زند. افرادی که محکومیت کیفری داشته‌اند، حتی پس از گذراندن مجازات، در یافتن شغل، مسکن و بازگشت به جامعه با مشکلات بسیاری مواجه می‌شوند. این انگ زنی، شکاف میان افراد «مجرم» و «غیر مجرم» را افزایش داده و انسجام اجتماعی را کاهش می‌دهد.^{۲۶}

۳. تغییر نقش دولت به‌عنوان یک نهاد سرکوبگر: یکی از پیامدهای فرهنگی مهم حکمرانی از طریق جرم، تغییر نقش دولت از یک نهاد حمایتی به نهادی سرکوبگر است. به جای تمرکز بر سیاست‌های رفاهی و توسعه انسانی، دولت‌ها منابع بیشتری را صرف نظام‌های پلیسی و زندان‌ها می‌کنند. ابزارهای نظارتی مانند دوربین‌های مداربسته، نرم‌افزارهای ردیابی و سیستم‌های تشخیص چهره، کنترل بیشتری بر زندگی افراد اعمال می‌کنند که به تضعیف آزادی‌های فردی منجر می‌شود. رشد صنعت امنیت، سبب گسترش فناوری‌های پیشرفته مانند نظارت دیجیتال، کلان داده‌ها و هوش مصنوعی شده است. این فناوری‌ها به دولت‌ها اجازه می‌دهند نظارت بیشتری بر شهروندان داشته باشند و سیاست‌های کیفری سخت‌گیرانه‌تری اجرا کنند.^{۲۷}

۴. عادی‌سازی خشونت و مجازات از طریق بازنمایی رسانه‌ای جرم: یکی از تأثیرات فرهنگی این نوع حکمرانی، عادی‌سازی خشونت و مجازات در میان عموم مردم است. رسانه‌ها با پوشش گسترده جرایم و برجسته کردن خطرات، این تصور را تقویت می‌کنند که مجازات سخت‌گیرانه

25. Jonathan Simon, "After the Culture of Fear: Fear of Crime in the United States Half a Century On," in *the Routledge International Handbook on Fear of Crime*, 82-92 (2017).

26. Christopher Muller and Christopher Wildeman, "Punishment and Inequality," in *the Sage Handbook of Punishment and Society* (London: Sage, 2013), 169-185.

27. Paul Craig Roberts, *How America Was Lost: From 9/11 to the Police Welfare State* (Atwell Publishing, 2014).

تنها راه مقابله با جرم است. عادی شدن تصاویر خشونت‌آمیز و برخوردهای تند پلیس با افراد، همدلی جامعه و حساسیت عمومی را نسبت به خشونت کاهش می‌دهد. روایت‌های رسانه‌ای اغلب بر جنبه‌های احساسی یا شخصی جرایم تمرکز دارند، مانند قربانیان و خانواده‌های آن‌ها که احساسات عمومی را برمی‌انگیزد و تقاضا برای واکنش سخت‌تر دولت را افزایش می‌دهد. انتشار اخبار مربوط به جرم در قالب «هشدارهای فوری» باعث می‌شود مردم احساس کنند که جرایم بیش از حد واقعی رایج هستند. حتی در جوامعی که آمار جرم کاهش یافته، رسانه‌ها با تمرکز بر جرایم استثنایی یا شدید، احساس ناامنی را در میان مردم تقویت و با نمایش مجرمان به‌عنوان افرادی خطرناک و غیرقابل اصلاح، از سیاست‌های سرکوبگر و مجازات‌های شدیدی مانند اعدام و حبس‌های بلندمدت حمایت می‌کنند. رسانه‌ها با تأکید بر جرایم خاص، تعیین می‌کنند که کدام مسائل اجتماعی باید در اولویت سیاست‌گذاری عمومی قرار گیرند و با تمرکز بر امنیت، گاه حمایت از حقوق متهمان و مجرمان را به حاشیه می‌رانند و به‌طور غیرمستقیم محدودیت آزادی‌های مدنی را توجیه می‌کنند.^{۲۸}

۵. ضعف نهادهای اجتماعی و کاهش دموکراسی: سیاست‌های کیفری سخت‌گیرانه معمولاً به تضعیف نهادهای اجتماعی، مانند خانواده، مدارس و جوامع محلی منجر می‌شود. زندانی شدن افراد، به‌ویژه سرپرستان خانواده، می‌تواند ساختار خانواده را تخریب کند و کودکان را در معرض خطرهای بیشتری قرار دهد. تمرکز بر سیاست‌های تنبیهی در مدارس، مانند اخراج دانش‌آموزان یا ارجاع آنان به سیستم عدالت کیفری، نقش تربیتی مدارس را تضعیف می‌کند. تمرکز بر سیاست‌های کیفری و امنیت‌محور، به‌طور غیرمستقیم به تضعیف اصول دموکراتیک منجر می‌شود. سیاست‌های امنیتی معمولاً به دولت‌ها اجازه می‌دهند که قدرت بیشتری بر مردم اعمال کنند و نظارت کمتری از سوی جامعه مدنی داشته باشند. محدودیت‌هایی که به بهانه حفظ امنیت اعمال می‌شوند، اغلب آزادی بیان، تجمع و حریم خصوصی را تضعیف می‌کنند.^{۲۹}

۶. اقتصاد سیاسی جرم و تأثیرات فرهنگی

گسترش صنعت امنیت و زندانبانی یکی دیگر از پیامدهای این مدل حکمرانی است. این صنایع نه‌تنها از جرم سود می‌برند، بلکه فرهنگ جامعه را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهند. تبدیل امنیت به یک کالای تجاری باعث می‌شود که جوامع بیشتر به خرید ابزارهای امنیتی (مانند

28 . Rinella, Cere, et al. "Media and Crime", *In the Routledge Handbook of European Criminology*, 266-279. 2014.

29 . Simon, op. cit.197.

قفل‌های پیشرفته، سیستم‌های نظارت) روی آورند. گسترش زندان‌ها و صنایع مرتبط با آن‌ها، به گسترش دیدگاهی منجر شده که زندان را به‌عنوان یک ابزار اصلی مدیریت اجتماعی می‌بیند. امنیت اکنون به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم در قالب محصولات و خدمات خصوصی مانند شرکت‌های امنیتی، تجهیزات نظارتی، سیستم‌های هوشمند امنیتی و حتی زندان‌های خصوصی عرضه می‌شود. (مثال: رشد بازار دوربین‌های مداربسته، سیستم‌های تشخیص چهره و خدمات پلیس خصوصی). شرکت‌های چندملیتی^{۳۰} سود قابل توجهی از فروش فناوری‌های امنیتی کسب می‌کنند. افزایش خصوصی‌سازی خدمات امنیتی و کیفری (مانند زندان‌ها و نیروهای امنیتی خصوصی) سبب شده امنیت به یک صنعت سودآور تبدیل شود. در ایالات متحده، زندان‌های خصوصی درآمدهای کلانی از قراردادهای دولتی کسب می‌کنند که به افزایش تعداد زندانیان وابسته است. با تبدیل امنیت به یک صنعت، منافع اقتصادی برخی از بازیگران خصوصی در افزایش میزان جرم‌انگاری، بازداشت‌ها و صدور احکام طولانی‌مدت قرار دارد. این مسئله منجر به سخت‌گیری در سیاست‌های کیفری شده است.^{۳۱}

۷. جایگزینی پیشگیری با سرکوب

یکی از نقدهای اصلی به حکمرانی از طریق جرم این است که به‌جای تمرکز بر پیشگیری از جرم، سرکوب و مجازات را در اولویت قرار می‌دهد. عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که منجر به جرم می‌شوند، معمولاً در این رویکرد نادیده گرفته می‌شوند. سرکوب به‌تنهایی نمی‌تواند مشکلاتی مانند فقر، بیکاری یا تبعیض را حل کند و حتی ممکن است آن‌ها را تشدید کند. در کشورهایی که زندان‌های خصوصی نقش پررنگی دارند، زندانی کردن افراد به یک ابزار سودآور تبدیل شده است. این امر می‌تواند به سیاست‌های کیفری‌ای منجر شود که به جای بازپروری و پیشگیری، بر مجازات و کنترل تأکید دارند.^{۳۲}

۳- حکمرانی از طریق جرم و اخلال در نظام اقتصادی ایران

حکمرانی از طریق جرم در سیاست جنایی ایران، به‌ویژه در قبال جرایم اقتصادی و اخلالگران نظام اقتصادی، جلوه‌ای آشکار دارد. دولت و نهادهای قضایی در ایران، جرایم اقتصادی را به‌عنوان تهدیدی جدی برای امنیت اجتماعی، ثبات اقتصادی و نظم عمومی تلقی کرده و با

30. Palantir Technologies and Lockheed Martin

31. Wendy Fitzgibbon and John Lea, *Privatising Justice: The Security Industry, War and Crime Control* (London: Pluto Press, 2020).

32. Tina Bloom and Gay A. Bradshaw. "Inside of a prison: How a culture of punishment prevents rehabilitation." *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 28.1 (2022), 140.

رویکردهای سخت‌گیرانه به مقابله با این جرایم پرداخته‌اند. این رویکرد را می‌توان در قالب مدل حکمرانی از طریق جرم تحلیل کرد. در ایران، جرایم اقتصادی شامل طیفی از تخلفات، از جمله اختلاس، رشوه، پول‌شویی، فرار مالیاتی، قاچاق کالا و ارز و جرایم بانکی مانند تبانی در پرداخت تسهیلات کلان است. با این حال شدیدترین نوع جرایم اقتصادی در ایران اختلال در نظام اقتصادی است که در قوانین مختلفی از جمله قانون مجازات اخلاالگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹ و ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به مصادیق آن اشاره شده است. بر اساس ماده ۲۸۶ ق.م.ا هرکس به‌طور گسترده مرتکب هرگونه اختلال در نظام اقتصادی کشور شود که عمل او موجب اختلال شدید در نظم عمومی کشور شود مفسد فی‌الارض محسوب و به اعدام محکوم می‌شود. همچنین ماده ۱ قانون مجازات اخلاالگران در نظام اقتصادی به برخی از مصادیق جرم اختلال در نظام اقتصادی می‌پردازد. بر اساس این ماده «اختلال در نظام پولی یا ارزی کشور»، «هرگونه تبانی در پرداخت تسهیلات کلان بانکی»، «اختلال در امر توزیع مایحتاج عمومی»، «اختلال در نظام تولیدی کشور»، «قاچاق میراث فرهنگی و ثروت‌های ملی»، «مضاربه کلان که موجب حیف و میل اموال مردم یا اختلال در نظام اقتصادی شود»، «اقدام باندي و تشکیلاتي جهت اختلال در نظام صادراتي کشور» و «تأسیس شرکت‌های هرمی» جرم‌انگاری شده‌اند. با بررسی برخی از مهم‌ترین پرونده‌های اختلال در نظام اقتصادی کشور در سال‌های اخیر، سیر قانون‌گذاری در این حوزه از جرایم و مصاحبه‌های مقامات رسمی در حوزه سیاست‌گذاری، قضایی و قانون‌گذار در این خصوص می‌توان از منظر پارادایم حکمرانی از طریق جرم به شاخص‌های ذیل اشاره کرد:

۳-۱- تمرکز بر سرکوب بزهکار به جای اصلاح بسترهای ریشه‌ای فساد اقتصادی

سیاست جنایی ایران در قبال جرایم اقتصادی علی‌الخصوص اختلال در نظام اقتصادی عمدتاً بر رویکرد سرکوبگرانه، مجازات شدید و محاکمه سریع متمرکز است. در موارد جرایم کلان اقتصادی، دادگاه‌های ویژه‌ای با روند سریع تشکیل می‌شود تا متهمان در کوتاه‌ترین زمان ممکن محاکمه شوند. احکام سنگینی مانند حبس‌های طولانی‌مدت، مصادره اموال و حتی اعدام برای مجرمان اقتصادی در نظر گرفته می‌شود. این رویکرد نشان می‌دهد که حکمرانی از طریق جرم در ایران به‌جای تمرکز بر ریشه‌های اقتصادی و اجتماعی فساد، بر سرکوب و مجازات مجرمان تکیه دارد. بر اساس پژوهش‌ها و تحلیل‌های اقتصادی در دوران پس از انقلاب، با غلبه‌یابی فرهنگ سیاسی نیروهای مسلط، مشارکت شهروندان و گروه‌های اجتماعی به انسداد سیاسی

انجامید و این امر به وجود آمدن انحصار در بخش اقتصادی را به همراه داشت؛ این انحصار در نهایت منشأ بروز فساد شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهند در بخش اقتصادی چهار مدل سیاست‌گذاری غلط را می‌توان بررسی و ردیابی کرد: دولتی شدن گسترده اقتصاد، رواج سرمایه‌داری تجاری و مصرف‌گرایی افسارگسیخته، اتخاذ سیاست‌های باز توزیعی و چند نرخ بودن ارز.^{۳۳} با این حال نظام قضایی تلاش می‌کند با القای این باور که «فساد سیستمی در دوره طاغوت وجود داشت و سیستم به‌طور طبیعی فساد آور بود اما امروز، فسادهایی وجود دارد که اگرچه فسادهای بدی نیز هستند ولی فساد به‌صورت موردی است نه سیستمی که البته باید با این موارد برخورد شود.»^{۳۴} مسئله فساد را به چند سبب گنبدیده محدود کرده و فساد سیستمی و ساختاری در نظام اقتصادی و سیاسی ایران را انکار کند. در نتیجه با قربانی کردن چند مجرم اقتصادی و برخورد سرکوبگرانه و شدید و اعدام آن‌ها این پیام را به جامعه مخابره کند که حکمرانی صحیحی در این حوزه در حال اجراست و از این طریق از ارائه پاسخ به مردم و اشاره به مشکلات اساسی طفره برود. این در حالی است که رئیس وقت کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس در سال ۹۸ در طی مصاحبه‌ای اظهار می‌دارد: «مجموع دزدی‌ها در پرونده‌های بزرگ اختلاس در ایران بیش از ۵۷ میلیارد دلار ارزیابی شده است. این رقم برابر با کل وامی است که کره جنوبی از صندوق بین‌المللی پول گرفت و ضمن نجات اقتصاد ورشکسته خود، در جمع ده اقتصاد برتر دنیا قرار گرفت.»^{۳۵}

در تبیین این بحث اشاره به پرونده وحید مظلومین موسوم به سلطان سکه راهگشاست. مظلومین بهمن ۱۳۹۶ دستگیر و ۹ ماه بعد به اتهام اخلال در نظام اقتصادی اعدام شد. در کیفرخواست وی که در جلسه اول توسط نماینده دادستانی قرائت شد آمده بود: «او با اجرای روش‌ها و ترفندهای بسیار متقلبانه و مکارانه و بالا و پایین کردن قیمت ارز و سکه به‌طور کلان و بعضاً متأسفانه با در اختیار داشتن منابع اطلاعاتی و خبری از مراجع رسمی و تصمیم‌ساز به واقع تیر خود را به هدف زده و ضمن زراندوزی و انباشت ثروت خود و سرمایه سرشار اخلال در نظام اقتصادی کشور را ایجاد و هزاران و میلیون‌ها نفر را دچار خسران و زیان و نگران و مضطرب

۳۳. احسان علینی، «ریشه‌ها و فرآیندهای ساختاری فساد اقتصادی در ایران (دوره جمهوری اسلامی)»، برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۳، ۵۱ (۱۴۰۱) ۲۱۹-۲۵۴.

۳۴. به نقل از خبرگزاری خبر آنلاین: <https://www.khabaronline.ir/news/674149>

۳۵. به نقل از خبرگزاری آفتاب: <https://aftabnews.ir/fa/news/879968>

کردند.^{۳۶} بر اساس این کیفرخواست و دادنامه نهایی، وحید مظلومین به‌عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار در بالا و پایین شدن نرخ ارز و ایجاد اختلال عملی در نظام اقتصادی کشور معرفی می‌شود. با این حال بر اساس آمارهای رسمی بانک مرکزی نرخ دلار در تاریخ دستگیری مظلومین حدوداً ۴ هزار تومان بود و علیرغم دستگیری و اعدام «این عامل اثرگذار در بالا و پایین شدن نرخ ارز» در لحظه اعدام وی قیمت دلار بیش از ۴ برابر از لحظه دستگیری و حدود ۱۸ هزار تومان شده بود؛ و امروز پس از حدود ۶ سال از اعدام وی قیمت دلار از ۹۰ هزار تومان نیز گذر کرده است؛ بنابراین دستگیری و اعدام مظلومین و حذف یکی از عاملین اختلال در نظام ارزی به ادعای نظام قضایی ایران تأثیری بر تغییر یا کاهش نرخ ارز نداشت. با این حال همان‌طور که در نمودار ذیل قابل مشاهده است، در فاصله میان دستگیری تا اعدام مظلومین یک رویداد مهم دیگر نیز به وقوع پیوست که با خط عمود در اردیبهشت ماه ۱۳۹۷ مشخص شده است و آن خروج دولت ایالات متحده آمریکا از برجان در تاریخ ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۷ است. همان‌طور که در نمودار مشخص شده از این تاریخ افزایش نرخ ارز سیر صعودی داشت و هرگز دیگر کاهش نیافت. سه روز بعد از خروج آمریکا از برجام رئیس کمیسیون اقتصادی مجلس وقت در مصاحبه‌ای بیان داشتند: «خروج آمریکا از برجام تأثیری در جریان و روند فعالیت‌های اقتصادی نخواهد گذاشت».^{۳۷} ادعایی که توسط رئیس وقت بانک مرکزی ایران نیز در همان تاریخ تکرار شد.^{۳۸}

ترجیح سیاست سرکوب با استفاده از رویکرد ناتوان‌سازی مبتنی بر حذف مجرم و تشدید مجازات حبس، به جای اصلاح ساختار و سیاست‌های ناکارآمد اقتصادی و دیپلماتیک، در سیاست‌ها و اظهار نظرهای مقامات عدالت کیفری ایران و سایر مقام‌های رسمی در ایران نیز مشاهده‌پذیر است. به‌طور مثال سخنگوی وقت قوه قضاییه و ریاست کنونی این قوه در پرسش از میزان اثربخشی مجازات‌های شدید و اعدام در قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور در یک نشست خبری این‌گونه اظهار می‌دارند: «من اعتقاد این است که از لحاظ تعیین مجازات این قانون از کارایی لازم برخوردار است؛ چون در این قانون تا اعدام هم پیش بینی شده

۳۶. به نقل از مشرق نیوز: <https://www.mashreghnews.ir/news/898618>

۳۷. به نقل از وبسایت مرکز پژوهش‌های مجلس: <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/1053934>

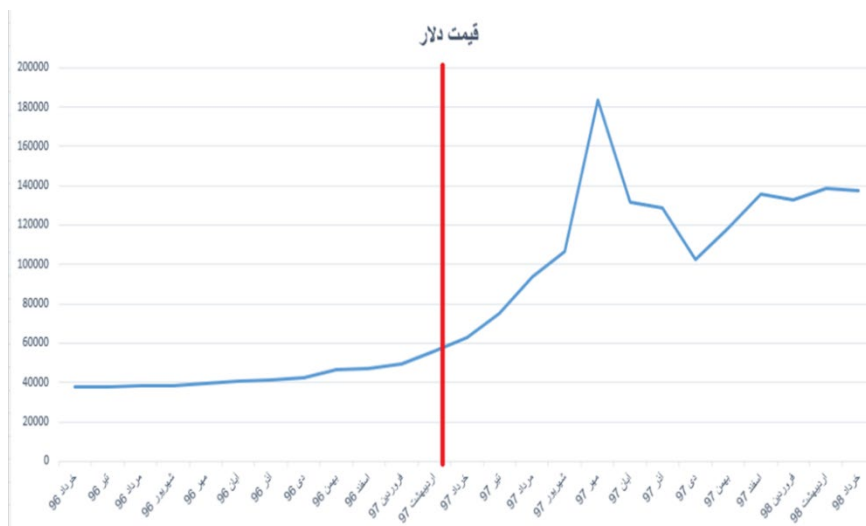
۳۸. ولی الله سیف در پاسخ به سوالی در خصوص واکنش این بانک به تصمیمات جدید آمریکا درباره برجام افزود: با ترتیبات اتخاذ شده تصمیم آمریکا هر چه باشد در اقتصاد ما که در مسیر برنامه ریزی شده در حال حرکت

است خللی ایجاد نمی‌کند. به نقل از خبرآنلاین: <https://www.khabaronline.ir/news/775337>

است و بالاتر از اعدام هم که نداریم. درست است که این قانون مصوب سال ۶۹ است، اما تا مجازات اعدام برای آن پیش بینی شده است؛ بنابراین از حیث مجازات ما مشکلی نداریم.^{۳۹} بر اساس این اظهارات به نظر می‌رسد به اعتقاد یکی از مهم‌ترین مقام‌های قضایی سال‌های اخیر کشور، بین «کارایی» و «شدت» مجازات در جرایم ارزی رابطه مستقیم وجود دارد و به نظر ایشان هرچه مجازات شدیدتر باشد کارایی بیشتری دارد. با این حال مجموعه‌ای از پژوهش‌های تجربی درباره بازدارندگی و اثربخشی مجازات‌ها انجام شده که حاکی از آن است که شد مجازات تأثیر چندانی بر کاهش نرخ جرم و بازدارندگی شخصی و عمومی جرم ندارد و عواملی مانند قطعیت مجازات و افزایش احتمال دستگیری بزه‌کاران و کشف جرم از نظر تجربی مهم‌ترین عوامل بازدارنده در تعیین مجازات‌ها هستند.^{۴۰}

۳-۲- رسانه‌ای کردن پرونده‌های جرایم اقتصادی و اثرگذاری بر افکار عمومی

یکی از ویژگی‌های حکمرانی از طریق جرم در ایران، استفاده از رسانه‌ها برای نمایش عمومی محاکمه‌ها و مجازات مجرمان اقتصادی است. پوشش گسترده رسانه‌ای پرونده‌هایی مانند پرونده بابک زنجانی یا دیگر اخلاط‌گران اقتصادی، وحید مظلومین، اکبر طبری، علاوه بر تلاش برای ایجاد شفافیت، به‌عنوان ابزاری برای نمایش قدرت حکومت و بازدارندگی عمومی عمل می‌کند.

۳۹. به نقل از خبرگزاری العالم: <https://fa.alalam.ir/news/3671451>

40. Daniel S. Nagin, "Deterrence in the Twenty-First Century," *Crime and Justice* 42,1 (2013), 199-263, 259.

رسانه‌ها با تأکید بر خطرات ناشی از جرایم اقتصادی، حمایت عمومی از مجازات‌های سخت‌گیرانه را تقویت می‌کنند.^{۴۱} رویکرد سخت‌گیرانه به جرایم اقتصادی، افکار عمومی را به این سمت هدایت می‌کند که این جرایم یکی از اصلی‌ترین علل مشکلات اقتصادی کشور هستند. در این سیاست‌ها، جرایم اقتصادی به‌عنوان عامل اصلی مشکلاتی مانند تورم، کاهش ارزش پول ملی، یا بیکاری معرفی می‌شوند، در حالی که عوامل ساختاری، مانند سوء مدیریت یا تحریم‌ها، کمتر مورد توجه قرار می‌گیرند.

تحلیل‌های اقتصادی نشان از آن دارد که مثلاً در خصوص یکی از مهم‌ترین چالش‌های نظام اقتصادی ایران یعنی افزایش نرخ ارز که منجر به تشکیل چندین پرونده اخلال در نظام اقتصادی از جمله پرونده وحید مظلومین موسوم به سلطان ارز شد، اولاً مهم‌ترین عامل افزایش نرخ ارز و اخلال در نظام ارزی ایران تحریم‌های اقتصادی ناشی از سیاست خارجه حاکمیت ایران و روابط ناکارآمد دیپلماتیک است. دوما در شرایط تحریمی دولت‌ها برای دور زدن روش‌های معمول و متعارفی که برای فروش کالاهای خود از داخل به دیگر کشورها و خرید کالاهای ضروری از خارج به کشور خود به روش‌های نامتعارف و غیرمعمول روی می‌آورند که این روش‌ها به دلیل عدم شفافیت فسادزاست. دو نرخی شدن ارز و واگذاری ارز ترجیحی به افراد «خودی» و استفاده از افراد واسطه و شرکت‌های تراستی و یا حتی صوری برای صادرات نفت و ارزآوری از این طریق برخی از مهم‌ترین سیاست‌های شکست خورده حاکمیت در سال‌های اخیر بوده‌اند^{۴۲} که در اخلال در نظام ارزی و ایجاد بسترهای فاسد جرم‌زا یقیناً بسیار بیشتر از هر پرونده جرایم ارزی بخصوصی داشته‌اند.

با بررسی و تحلیل اظهارات مقامات رسمی نهادهای عدالت کیفری می‌توان نمونه‌هایی از تأثیرگذاری این سیاست‌های شکست‌خورده را در ارتکاب جرایم بعدی مشاهده کرد: بر اساس آمار به میزان ۳/۵ میلیارد دلار از منابع ارزی کشور که برای واردات اختصاص داده شده بود، کالایی وارد نشده و ۴۲۰۰ پرونده تخلف در این زمینه تشکیل شده است.^{۴۳} برخی افراد ارز دولتی را برای

۴۱. محمد باقر مقدسی و محمد فرجیها، «ویژگی‌های سیاست‌های کیفری عوام‌گرا؛ مطالعه تطبیقی» *مطالعات حقوق تطبیقی*، ۴، ۲۰ (۱۳۹۲)، ۱۳۷-۱۵۵.

۴۲. سید عبدالله رضوی و مسعود رسولی امیرآبادی، «بررسی راهبردهای نوین فروش نفت خام ایران با رویکرد ضد تحریمی»، *فصلنامه علمی پژوهشی راهبرد اقتصادی*، ۷، ۲۴ (۱۳۹۷)، ۱۵۷.

۴۳. رییس کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی در دی‌ماه ۱۳۹۷ به نقل از خبرگزاری مهر:

واردات کالای اساسی دریافت کرده‌اند، اما یا این اتفاق نیفتاده یا اگر وارداتی هم صورت گرفته، کالاها با قیمت مناسب به دست مصرف‌کنندگان نرسیده است.^{۴۴} ۲۰ شرکت در مجموع ۳/۵ میلیارد یورو ارز دولتی گرفته‌اند که سرنوشت حدود یک میلیارد یورو از این ۳/۵ میلیارد یورو مبهم باقی مانده است.^{۴۵} افزایش ورودی پرونده‌های قاچاق از حدود ۳۱ هزار فقره در شش ماهه سال ۹۷ به حدود ۴۱ هزار پرونده در نیمه نخست سال ۱۳۹۸^{۴۶}

سیاست‌های کیفی سخت‌گیرانه این پیام را به جامعه منتقل می‌کند که دولت در برابر فساد و جرایم اقتصادی جدی است و برای حفظ عدالت تلاش می‌کند. رسانه‌ها ابزار انتقال پیام‌های عوام‌گرایانه دولت‌ها هستند تا بزهکاران اقتصادی را مقصر همه بحران‌های اقتصادی موجود معرفی کنند و با برگزاری دادگاه‌های علنی وعده حل بحران‌ها را به مردم بدهند.

۳-۳- ایجاد فرهنگ ترس و بازدارندگی

حکمرانی از طریق جرم با ایجاد نوعی فرهنگ ترس در جامعه، تلاش می‌کند بازدارندگی ایجاد کند. مجازات‌های سنگین و نمایش عمومی آن‌ها، افراد را از انجام جرایم اقتصادی می‌ترساند. این ترس می‌تواند در برخی موارد منجر به احتیاط بیش‌ازحد در فعالیت‌های اقتصادی و کاهش نوآوری و ریسک‌پذیری شود؛ زیرا به نظر می‌رسد برخی از مهم‌ترین کارآفرینان در ادبیات رسمی و رسانه‌ای به‌عنوان «دشمن مردم» معرفی می‌شوند.^{۴۷}

استفاده از اصطلاحاتی مانند سلطان دلار، سلطان سکه، سلطان خودرو، سلطان قیر، سوداگران بازار طلا و ارز و یا دشمنان عرصه جنگ اقتصادی برای بزهکاران ارزی نه تنها در ادبیات ژورنالیستی خبرنگاران که توسط مقامات رسمی اجرایی و قضایی نشانه‌هایی از بزرگ‌نمایی‌های عوام‌گرایانه است. به‌طور مثال نماینده دادستانی در مقدمه اولین جلسه رسیدگی به پرونده موسوم به «سلطان سکه» ایران که یکی از مهم‌ترین جرایم او اخلال در نظام ارزی بوده چنین می‌گوید: «نفوذ در بخش‌های مختلف اقتصادی در دستور کار دشمن قرار گرفت و هرچند

۴۴. محمدعلی پورمختار، عضو کمیسیون قضائی و حقوقی مجلس شورای اسلامی، ۹ مرداد ۱۳۹۸: به نقل از: <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1398/05/09/2065806>

۴۵. نامه بانک مرکزی به ریاست جمهوری - ۶ مرداد ۱۳۹۸ به نقل از <https://www.tabnak.ir/fa/news/914766>

۴۶. سیدعبدالمجید اجتهادی، مدیرکل پیشگیری و نظارت بر امور قاچاق کالا و ارز سازمان تعزیرات حکومتی - ۲۲ مهر ۱۳۹۸ به نقل از <https://www.mehrnews.com/news/4745182>

۴۷. حامد رحمانیان و محمد جعفر حبیب زاده، «ابزارگرایی کیفی: قلمرو، مفهوم، شاخص‌ها»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۲، ۵ (۱۳۹۲)، ۵۳.

همواره با شکست و ناکامی مواجه شدند، اما هزینه‌های بسیاری برای نظام و مردم ایجاد کردند و مهم‌ترین هدف آنها ناامیدی مردم و ناکام نشان دادن نظام در تأمین امنیت اقتصادی بوده است. متأسفانه برخی اشخاص خواسته یا ناخواسته با انجام برخی اقدامات از طریق سوء مدیریت و اهمال در انجام وظایف یا احتکار، تبانی و تعطیلی اصناف و کارخانه جات آب به آسیب دشمن ریختند و برخی نیز عامدانه در این طریق گام برمی‌دارند و به‌گونه‌ای سیری‌ناپذیر سفره مستمندان را کوچک می‌کنند.^{۴۸}

در این ادبیات بزهکار دیگر تنها یک مجرم نیست، بلکه دشمن اقتصادی ملت است و هدف از ارتکاب جرم برای او صرفاً کسب منافع اقتصادی نیست بلکه او خواهان ناامیدی مردم و ناکامی نظام در تأمین امنیت اقتصادی فرض می‌شود. افرادی که به گواه سخنان نماینده دادستانی در جلسه فوق‌الذکر دهه‌ها با همکاری بانک مرکزی در توزیع دلار در بازارهای قانونی ایران در تعیین نرخ ارز نقش ایفا می‌کردند و حداقل دو بار (سال‌های ۱۳۷۱ و ۱۳۹۱) به اتهام اختلال در نظام ارزی دستگیر اما با درخواست بانک مرکزی هر بار آزاد شده‌اند. در جرم‌شناسی از این افراد تحت عنوان سپر بلا یا بزنگاه خر یاد می‌شود و منظور بزهکارانی است که به قصد فرافکنی از مسئولیت مهم‌ترین عاملین وقوع جرم به‌عنوان مسئول اصلی یک پرونده کیفری مهم معرفی می‌شوند.^{۴۹}

تعدد پرونده‌های مفاسد اقتصادی در طول سال‌ها و افزایش مابه‌ازای نقدی این جرایم (از اختلاس ۱۲۳ میلیاردی فاضل خداداد در سال ۱۳۷۴ تا اختلاس ۳۰۰۰ میلیاردی مه آفرید خسروی در ابتدای دهه ۱۳۹۰ تا پرونده فساد ۱۴۰ هزار میلیاردی چای دیش) و افزایش تعداد این پرونده‌ها (به گفته رئیس پلیس امنیت اقتصادی فراجا تعداد پرونده‌های سازمان‌یافته و کلان اقتصادی در حوزه پلیس مبارزه با قاچاق کالا و ارز و پلیس گمرک در سال ۱۴۰۲ در مقایسه با مشابه سال ۱۴۰۱ حدود ۸۵ درصد افزایش داشته است)^{۵۰} نشان از آن دارد سیاست جنایی ایران در کنترل جرایم کلان اقتصادی از جمله اختلال در نظام اقتصادی از منظر پیشگیری و بازدارندگی کاملاً شکست خورده است و نظام عدالت کیفری و نظام سیاسی ایران نتوانسته مسئله علیرغم استفاده از مجازات‌های شدید، رسیدگی‌های فوری، تشکیل محاکم اختصاصی،

۴۸. به نقل از ایسنا: <https://www.isna.ir/photo/97061708454>

49. Alan Duce, "The Criminal and the Penal System—A Scapegoat for Guilt," *Contact* 83, 1 (1984), 19-22.

۵۰. به نقل از خبرگزاری تسنیم: <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1402/05/09/2933836>

استیذان از مقام رهبری برای رسیدگی افتراقی به دسته از جرایم به اهداف مورد نظر خود برسد.

۳-۴- مشروعیت بخشی به وضع موجود

سیاست‌های سخت‌گیرانه کیفری در قبال جرایم اقتصادی در ایران، همان‌طور که در پارادایم حکمرانی از طریق جرم مورد تحلیل قرار می‌گیرد در جهت حذف بخش خصوصی و تقویت حکمرانی و تصدی‌گری انحصاری دولت بر اقتصاد معنا پیدا می‌کند. سخت‌گیری بیش‌ازحد و فضای نظارتی شدید می‌تواند منجر به کاهش اعتماد بخش خصوصی و فرار سرمایه از کشور شود. در برخی موارد، سیاست‌های سخت‌گیرانه ممکن است به‌عنوان ابزاری برای حذف رقبای سیاسی یا کنترل مخالفان مورد استفاده قرار گیرد.

با تحلیل فضای رسانه‌های نزدیک به نهادهای حکومتی به‌طور مثال در مورد سکوه‌های اقتصاد دیجیتال و سامانه‌های فروش آنلاین کالاها و خدمات، برخی از این رسانه‌ها اظهار داشته‌اند: «تعداد این سکوها، نزدیک به ۴۰۰ یا متجاوز از ۴۰۰ عدد است و نقش یک دولت موازی را بر عهده دارند که بیرون از اشراف و نظارت نظام بر آنها هستند ... هیچ نظام حکومتی، یک دولت موازی را در درون خود تحمل نمی‌کند. پس اگر وجود پلتفرم‌های خدمت رسان ضروری است، از سکوه‌های قانون‌گریز سلب صلاحیت شده و مدیریت آنها به افراد صاحب صلاحیت و تحت نظارت مستقیم مراکز ذی‌ربط واگذار شود».^{۵۱} در حقیقت مقصود از افراد صاحب صلاحیت و تحت نظارت مستقیم مراکز ذی‌ربط در این تحلیل نهادهای حکومتی است. در این تحلیل نسبت به فعالیت بخش خصوصی در حوزه‌ای از اقتصاد که سود مالی قابل توجهی دارد، اخطار داده می‌شود که امکان تعیین نرخ و تأثیرگذاری بر تصمیمات دولت مرکزی وجود دارد. در نتیجه، این سکوه‌های اقتصادی باید حذف شوند. این رسانه‌ها با دشمن‌انگاری از کارآفرینان اقتصادی، خصم‌انگاری از اقدامات آنها، تحلیل مجرمانه از فعالیتشان، در صورت تعقیب کیفری، آنها را مسئول همه نابسامانی‌ها می‌دانند و به دنبال حفظ مقام تصدی اقتصاد برای نهادهای «خودی» و حکمران هستند.

تعریف جرایم اقتصادی با عنوان «اخلال در نظام اقتصادی» و افساد فی‌الارض، ابزار انحصاری دولت برای حذف رقیب اقتصادی خود در صورت ضرورت و حفظ منافع اقتصادی موجود در سیطره اراده خویش است. مطابق با آموزه‌های حکمرانی از طریق جرم، بر اساس برخی

از تحلیل‌های اقتصادی، حکومت‌ها به‌عنوان تنها متصدی امر جرم‌انگاری، رفتارهایی که به منافع اقتصادی گروه حکمران و نه لزوماً مردم، صدمه وارد می‌سازند را جرم اعلام کرده و به شدیدترین شکل ممکن مجازات می‌کنند. در ضمن، از طریق جرم‌انگاری و دادگاه‌های نمایشی و علنی این پیام را به همه کارآفرینان اقتصادی مخابره می‌کنند که تنها تا محدوده‌ای امکان فعالیت اقتصادی دارند که با منافع گروه‌های حکمران در تضاد نباشد.^{۵۲}

نتیجه‌گیری

حکمرانی از طریق جرم به استراتژی‌ای اشاره دارد که در آن حکومت‌ها مسائل اجتماعی و سیاسی پیچیده را با استفاده از ابزارهای کیفری، مانند جرم‌انگاری گسترده، محاکمه‌های عمومی و اعمال مجازات‌های شدید مدیریت می‌کنند. در این پارادایم، جرم و جنایت به مسئله‌ای مرکزی تبدیل می‌شود که از طریق آن مشروعیت حکومت و اقتدار سیاسی تقویت می‌گردد. حکمرانی از طریق جرم در سیاست جنایی ایران در حوزه جرایم اقتصادی، با تأکید بر مجازات‌های سنگین و نمایش قدرت، رویکردی سرکوبگرانه را دنبال می‌کند. اگرچه این سیاست‌ها می‌توانند به کاهش موقت جرایم اقتصادی منجر شوند، اما بدون اصلاح ساختارهای اقتصادی و توجه به عوامل ریشه‌ای، نمی‌توانند تأثیر پایدار داشته باشند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سیاست جنایی ایران در مواجهه با جرم اخلال در نظام اقتصادی، بیش از آن که به ریشه‌ها و عوامل ساختاری فساد اقتصادی بپردازد، بر محور سرکوب بزهکاران و اعمال مجازات‌های شدید استوار است. این رویکرد که می‌توان آن را نمود بارز حکمرانی از طریق جرم دانست، تأکید دارد که با قربانی کردن تعداد معدودی از مجرمان اقتصادی و رسانه‌ای کردن این اقدامات، جامعه را نسبت به وجود حکمرانی مؤثر و شفاف قانع سازد. این رویکرد، به‌جای کاهش فساد و تقویت عدالت اقتصادی، باعث تشدید مشکلات ساختاری، فرار سرمایه و کاهش اعتماد عمومی به نهادهای حکومتی شده است. با بررسی مهم‌ترین پرونده‌های جرایم اقتصادی کلان و سرنوشت آن‌ها عمدتاً پیام نظام عدالت کیفری این است که مشکل بحران‌های اقتصادی ایران اقدامات انحصارطلبانه، سودجویانه، از روی عناد با نظام و خارج از سیستم رسمی و ساختارهای حاکمیتی افرادی است که در صورت حذف آن‌ها آرامش به فضای اقتصادی و سیاسی و معیشت مردم بازخواهد گشت و برخورد شدید و فوری دستگاه قضایی برای رفع این بحران‌ها ضروری

52. Arasti, Z., Zandi, F. & Bahmani, N. Business failure factors in Iranian SMEs: Do successful and unsuccessful entrepreneurs have different viewpoints?. *J Glob Entrepr Res* 4, 10 (2014).

است. با این حال موج‌های مختلف بحران اقتصادی در ایران با برگزاری دادگاه‌های متعدد رسیدگی به پرونده اخلاط‌لگران نظام اقتصادی و افراد موسوم به مفاسد اقتصادی همراه و این بزهدکاران با صدور حکم اعدام حذف می‌شوند اما موج بعدی بحران اقتصادی شدیدتر خود را بر معیشت مردم تحمیل می‌کنند. علیرغم همه تحلیل‌های علمی و دانشگاهی که بر ضرورت اصلاح ساختارهای فسادزا که در آن شفافیتی نسبت به عملکرد کنشگران اقتصادی، خصوصاً افراد و نهاد‌های وابسته به دستگاه‌های حاکمیتی وجود ندارد، تأکید می‌کنند، نظام سیاسی و قضایی ایران مستمراً با ترسیم چهره‌ای شرارت‌بار از بزهدکاران اقتصادی برای اقدامات تنبیهی خود توجیه می‌تراشند. به نظر می‌رسد در صورت نبود اراده جدی بر اصلاح ساختارهای نظام اقتصادی و مالی کشور این چرخه همچنان ادامه خواهد داشت.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- رضوی، سید عبدالله و مسعود رسولی امیرآبادی. «بررسی راهبردهای نوین فروش نفت خام ایران با رویکرد ضد تحریمی»، فصلنامه علمی پژوهشی راهبرد اقتصادی، ۲۴۷ (۱۳۹۷)، ۱۵۱-۱۷۶.
- رحمانیان، حامد، حبیب زاده، محمدجعفر. ابزارگرایی کیفری: قلمرو، مفهوم، شاخص‌ها. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۵۲، (۱۳۹۲)، ۴۷-۷۱.
- علینی، احسان. «ریشه‌ها و فرآیندهای ساختاری فساد اقتصادی در ایران (دوره جمهوری اسلامی)»، برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۳، ۵۱ (۱۴۰۱)، ۲۱۹-۲۵۴.
- Doi: <https://doi.org/10.22054/qjsd.2022.65156.2281>
- مقدسی، محمدباقر، فرجیها، محمد. «ویژگی‌های سیاست‌های کیفری عوام‌گرا؛ مطالعه تطبیقی». مطالعات حقوق تطبیقی، ۲۴ (۱۳۹۲).

Doi: 10.22059/jcl.2014.36317

ب) منابع خارجی

- Arasti, Z. Zandi, F. & Bahmani, N. Business failure factors in Iranian SMEs: Do successful and unsuccessful entrepreneurs have different viewpoints? *J Glob Entrepr Res* 4, 10 (2014). <https://doi.org/10.1186/s40497-014-0010-7>
- Bloom, Tina, and Gay A. Bradshaw. "Inside of a prison: How a culture of punishment prevents rehabilitation." *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 28.1 (2022), 140.
- Bornstein, Avram. "Antiterrorist Policing in New York City after 9/11: Comparing Perspectives on a Complex Process." *Human Organization* 64, 1 (2005), 52-61.
- Cere, Rinella, Yvonne Jewkes, and Thomas Ugelvik. "Media and Crime." In *The Routledge Handbook of European Criminology*, 266-279.
- Christie, Nils. *Limits to Pain*. Oxford: Martin Robertson, 1981.
- Duce, Alan. "The Criminal and the Penal System—A Scapegoat for Guilt?" *Contact* 83, no. 1 (1984), 19-22.
- Evans, Jennifer C. "Hijacking Civil Liberties: The USA PATRIOT Act of 2001." *Loyola University Chicago Law Journal* 33 (2001), 933.
- Etzioni, Amitai. "NSA: National Security vs. Individual Rights." *Intelligence and National Security* 30, 1 (2015).
- Fitzgibbon, Wendy, and John Lea. *Privatising Justice: The Security Industry, War and Crime Control*. London: Pluto Press, 2020.
- Foucault, Michel. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Pantheon Books, 1977.
- Garland, David. *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Chicago: University of Chicago Press, 2001.

- Hall, Stuart, Charles Critcher, Tony Jefferson, John Clarke, and Brian Roberts. *Policing the Crisis*. London: Macmillan, 1978.
- Hinnebusch, Raymond. “The US invasion of Iraq: Explanations and implications.” *Critique: Critical Middle Eastern Studies* 16.3 (2007), 209-228.
- Hogg, Russell. “Criminology, Crime and Politics Before and After 9/11.” *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 40, 1 (2007).
- “Iraq invasion violated international law, Dutch inquiry finds.” *The Guardian*, January 12, 2010 .
<https://www.theguardian.com/world/2010/jan/12/iraq-invasion-violated-interational-law-dutch-inquiry-finds>.
- Knepper, Paul. *Criminology and Social Policy*. New York: SAGE Publications, 2007.
- Muller, Christopher, and Christopher Wildeman. “Punishment and Inequality.” In the *Sage Handbook of Punishment and Society*, 169-185. London: Sage, 2013.
- Roberts, Paul Craig. *How America Was Lost: From 9/11 to the Police Welfare State*. Atwell Publishing, 2014.
- Schultz, David. “Democracy on Trial: Terrorism, Crime, and National Security Policy in a Post 9-11 World.” *Golden Gate University Law Review* 38.2 (2008), 2.
- Simon, Jonathan. *Governing through Crime: How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Simon, Jonathan. “After the Culture of Fear: Fear of Crime in the United States Half a Century On.” In *The Routledge International Handbook on Fear of Crime*, 82-92. 2017.
- Taylor, Ian, et al. *Critical Criminology*. New York: Routledge, 2011.
- Thompson, Edward. *Whigs and Hunters: The Origins of the Black Act*. New York: Pantheon, 1975.

